

N. TÓTH ANIKÓ

A Grendel-opus utóélete

ANIKÓ N. TÓTH

The Afterlife of Grendel's Oeuvre

Keywords: Lajos Grendel (1948–2018); literary cult; canonization; public life; jubilee; commemoration; talent development; memorial room

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v28y2026i3.04>

Grendel Lajos életműve 2018-ban lezárult. Tanulmányom az oeuvre utóéletének, a kultuszépítés lehetséges jelenségeinek, az emlékezet gesztusainak ered a nyomába.

A nem vallási jellegű kultuszok egy (esetleg több) személyre, annak alkotásaira, cselekedeteire, életformájára irányuló sajátos tiszteletet fejeznek ki, ami egy közösség számára jelentőssé válik. Ez a tiszteletfajta az emberi világ hierarchikus elképzeléséhez kapcsolódik: a tisztelet tárgya példaszerű, magasabb rendű, mint a közösség más tagjai, azok tevékenysége, műve (Takáts 2002), így szimbolikus jelentőséget tulajdonítanak neki. A kultuszok társadalmi konstrukcióként értelmezhetőek, hiszen közösségek, intézmények (értelmezői csoportok, oktatási intézmények, politika) hozzák létre és tartják fenn őket. Mindemellett nem feltétlenül fakadnak az életmű minőségéből. Margócsy Petőfi-könyvében írja, hogy az irodalmi kultusz „általában (...) az irodalomhoz való viszognak egyik legfontosabb, kiküszöbölhetetlen, porából állandóan megélemedő főnixként funkcionáló demiurgoszává vált.” (Margócsy 1999) Az irodalmi kultusz egy szerző és életműve emlékének fenntartását szolgálja, ami egy közösség identitáserősítésében fontos lehet, ugyanakkor veszélyeket is rejt: eltávolíthat a művek kritikus olvasásától, hiszen leegyszerűsíthet jelentéseket, a szerző idealizálása, szentként kezelése pedig elfedhet súlyos hibákat is. A tisztelet kinyilvánításakor a közösség kulturális emlékezte lép működésbe, „olyan nyelvi-viselkedési készleteket, »szótárakat« mozgósítva, amelyek a kulturális emlékezet szerint valaha döntően szakrálisak voltak” (Takács 2002), rituális jellegüknél fogva az emelkedettség, pátosz, túlfűtöttség jellemzi őket. Céljuk, hogy egy adott alkotó személyét, műveit tartós értéként horgonyozzák le a kulturális emlékezetben, hogy biztosítsák állandó jelenlétét a közösségi tudatban.

Grendel Lajos már életében kultikus figurának számított. A kultuszképzés különböző közösségekben zajlott, tényezői pedig három téma mentén a következőképpen jelölhetők ki:

1. Irodalmi kanonizáció

A pályakezdő író üstökösként tűnt fel a (csehszlovákiai) magyar irodalom egén. A magyarországi recepció (benne jeles teoretikusok, kritikusok) a Mészöly Miklós, Nadas Péter, Lengyel Péter, Esterházy Péter és mások által végrehajtott prózaafordulat szerzői közé emelte, újításait lelkesen üdvözölte, a kedvező kritikai visszhangon túl Magyarországon íródott irodalomtörténetekben szerepel¹ és monográfiák szólnak róla.² Ez a „kitörés” – főképp a nyolcvanas évek Csehszlovákiájában – rendkívülinek számított, és biztosította azt, hogy szerző és műve nem maradt a csehszlovákiai magyar irodalom rezervátumában vagy skanzenjében vagy kalitkájában, ami rajta kívül nem sok (cseh)szlovákiai magyar szerzőnek sikerült, különösen a rendszerváltás előtt (az elszigeteltség buktatóira Grendel nagyon sokszor figyelmeztetett, élőszóban, esszéiben, publicisztikáiban, polémiáiban). A magyarországi szakma később is figyelte a pálya alakulását, recepciója igen gazdag, igaz, későbbi műveit már nem övezte akkora elismerés, mint az *Éleslövészet* vagy a *Galerit*. Munkássága elismerésül számos irodalmi díjat is kapott az anyaországban (Artisjus-díj 1988, Déry Tibor-díj 1989, Érdemes művész 1989, József Attila-díj 1990, Füst Milán-díj 1995 és a Kossuth-díj 1999, amit rajta kívül két szlovákiai magyar szerző kapott meg: Dobos László és Tózsér Árpád, továbbá Magyar Művészetért díj 2002, 2003, Bárka-díj 2003, Tiszatáj-díj 2004, Szépíró-díj 2005, Márai Sándor-díj 2007, Alföld-díj 2011, A Magyar Érdemrend Tisztikeresztje 2018). Tagja lett a Magyar Írószövetségnek (ahonnan aztán 2004-ben kilépett), a Szépírók Társaságának, tiszteleti tagja a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiának (1998-tól), majd 2012-ben belépett a Magyar Művészeti Akadémiába is.

Grendel indulása természetesen a (cseh)szlovákiai magyar irodalomban is feltűnést keltett a prózanyelv radikális megújításának kísérleteivel, rendszeresen megjelenő könyvei folyamatosan a figyelem középpontjában voltak, s bár nem mindenki rajongott érte magas hőfokon, meghatározó jelentőségű, megkerülhetetlen szerzőként tekinttek rá mind a laikus, mind a profi olvasók. Szakmai elismerésképp kétszer (1990-ben és 1997-ben) kapott Madách Imre-díjat (bár itt is voltak elsősorban politikai indíttatású gáncsok, ahogy interjúiban, önéletrajzában céloz rájuk), 2003-ban megkapta a Posonium Irodalmi Díj fődíját, 2006-ban pedig a Talamon Alfonz-díjat.

Az anyaországi rendkívüli fogadaton túl meglepetést okozott az is, hogy a kultúrák metszéspontján élő és alkotó Grendel Lajos magyar íróként helyet kapott a szlovák

1 I. Kulcsár Szabó Ernő: *A magyar irodalom története 1945–1991*. Budapest, Argumentum Kiadó, 1993, 167. p.; Gintli Tibor (főszerk.): *Magyar irodalom*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010, 1045. p.

2 Szirák Péter: *Grendel Lajos*. Pozsony, Kalligram, 1995; Elek Tibor: *Grendel Lajos*. Budapest, MMA Kiadó, 2018.

irodalomban is: Peter Zajac kifejezésével becipzározta magát mind a magyar, mind a szlovák irodalomba, ami szintén nem volt szokványos. Amikor 1985-ben *Árnyékolt töredékek* (*Odtienené oblomky*) címmel a Tatran kiadónál megjelent az *Éleslövészet – Galeri – Áttételek* regényekből álló triptichonja Karol Wlachovský kitűnő fordításában, a kritika összekapcsolta a posztmodernnek számító szlovák írók erős nemzedékével, melynek tagjai Pavel Vilikovský, Rudolf Sloboda, Pavel Hruz, Alta Vášová, Dušan Mitana, Jozef Puškáš voltak. (Zajac 2019, 6. p.) A rendszerváltozás után született szlovák irodalomtörténeti áttekintésekben³ olyan szlovák szerzőként tárgyalják, aki magyarul ír. A kedvező fogadtatás következtében könyvei folyamatosan és szinte a magyar megjelenésüket követően azonnal megjelentek szlovákul is (Wlachovský fordításában). A Grendel-regények és -elbeszélések szlovák befogadására nagy hatással volt esztétikai minőségük, az egyedit az egyetemesben felmutató elbeszélésmódjuk, individuumpontú létszemléletük, illetve a nemzetiségi probléma nem kollektivista nemzeti fókuszából való felmutatása (Görözdí 2016), amit a szlovákok is elfogadtak. Grendel a szlovák közösségtől díjat is kapott: 1985-ben a Szlovák Írószövetség díját, 1999-ben a Kristályszárny-díjat, valamint 2015-ben a Ján Johanides-díjat. Ráadásul magyar íróként néhány évig a PEN Klub szlovákiai központjának az elnöke lett.

A világirodalmat szenvedélyesen olvasó és figyelő Grendel más nyelvekbe és kultúrákba is belépőt kapott, regényeit franciára, olaszra, angolra, horvátra, lengyelre, oroszra fordították. 2006-ban megkapta a Giuseppe Acerbi-díjat (az olasz *Einstein harangjaiért*⁴). Ez is kevés szlovákiai magyar szerzőnek adatott meg.

A szakma kitüntetett figyelme és a számos elismerés azért is fontos, mert a grenдели életmű darabjai révén bekapcsolja több kultúra áramkörébe a kisebbségi vagy regionális irodalmat is. Grendel tehát kapocs vagy híd szerepet is betölt, ami tiszteletet ébreszt az irodalmi folyamatokat figyelő befogadókban.

2. Grendel mint közéleti személyiség

A szabadság és demokrácia értékeit fontosnak tartó (Szalay Zoltán szellemes kifejezésével *szabadságszakértő* – Szalay 2018) és immár elismert írónak szerep jutott az 1989-es rendszerváltásban. Az 1968-as események erős élménye meghatározta politikai gondolkodását, ebből kifolyólag nem meglepő, hogy egyik alapítója volt a Független

3 René Bílik–Peter Zajac (et al.): *Čítame slovenskú literatúru III.*, Bratislava, Slovak Academic Press, 1998, 293. p.; Viliam Marčok (et al.): *Dejiny slovenskej literatúry III.*, Bratislava, LIC, 2006.; Ivana Taranenková–Radoslav Passia (szerk.): *Hľadanie súčasnosti – Slovenská literatúra začiatku 21. storočia*. Bratislava, Slovenské literárne centrum 2014 – ez a munka 2025-ben magyarul is megjelent Balogh Magdolna fordításában *A jelen keresése – A szlovák irodalom a 21. század elején* címmel a Balassi Kiadónál.

4 *Le campane di Einstein*. Fordította: Alexandra Foresto. Milano, Edizioni Anfora, 2004.

Magyar Kezdeményezésnek. Szlovákiai magyar szempontból emlékezetes pillanata volt a rendszerváltó napoknak, amikor november 22-én a Szlovák Nemzeti Felkelés terén százezres tömeg előtt magyarul olvasta fel az FMK nyilatkozatát. A rendszerváltás magyar hangjaként vált tehát ikonikussá. Rövid ideig parlamenti képviselő is volt, valamint a Csemadok alelnöke, de hamar belátta, hogy a politikusi pálya nem egyeztethető össze az íróéval. Közéleti publicisztikája viszont folyamatosan reflektált az abszurdisztáni politikai-társadalmi helyzetre. 2003-ban a Szlovák Helsinki Bizottság elnökévé választották. Megkapta az egyik magas szlovák állami kitüntetést, a Pribina kereszt I. fokozatát 2003-ban a magyarok és szlovákok közeledésének elősegítéséért. 2018-ban Anton Srholec Szabadság-díjat kapott közéleti tevékenységéért.⁵

3. Grendel mint mentor

Grendel az irodalmi életbe lépésétől nyitott volt a pályakezdők és fiatal írók munkájára, véleményezte a szövegeiket kiadói szerkesztőként, az Irodalmi Szemle és a Kalligram szerkesztőjeként, pályázatok bírálójaként. Jelen volt a '80-as évek elején az Iródia mozgalomban (ami egybeesett írói karrierje gyors felívelésével, az akkor jórészt tizenéves íródiasok mint nagy öregre néztek fel a harmincas éveinek derekán járó íróra), majd a Szlovákiai Magyar Írók Társasága által rendszeresen meghirdetett Pegazus pályázatokon bírálta, idővel különdíjazta a beérkezett pályaműveket, illetve a SZMÍT írószemináriumain, műhelyfoglalkozásain is rendszeresen részt vett 2008 óta mint gesztor. A fiatalok tisztelték és kedvelték olvasottsága, közvetlensége, humora miatt, többekre az írásaival is hatott. Olyan szerzők indulását segítette mentorként és barátként, akik később figyelemreméltó műveket tettek le az asztalra: mint pl. Talamon Alfonz, Győry Attila, Szalay Zoltán vagy éppen Száz Pál.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy az íróról, közéleti személyiségről, mentorról (és életének egy kései szakaszában egyetemi oktatóról) kialakult általában pozitív képet megzavarta Grendel világnézeti fordulata a 2010-es évek elején, amikor a korábbi liberális és demokratikus értékrendjét némiképp megtagadva a Fidesz támogatójaként lépett fel. Sokak meglepetésére az éppen íródó irodalomtörténetébe beavagolt olyan szerzőket, akiket az aktuális politikai kurzus előrangatott a feledésből. Korábbi tisztelői csalódtak, a kultusz némileg megtört. A fordulata utáni hasonló értékrendet követők és korábbi ellenzéikiségüket bizonyos értelemben feladók viszont igazolást láttak benne.

⁵ Az Anton Srholec-díjat a Nagyszombat Megyei Önkormányzat alapította 2018-ban, és olyan személyek kapják, akik az emberi jogok védelmének, a demokrácia értékeinek szentelik tevékenységeiket.

4. Utóélet

A kultuszképző tényezők számbavétele után lássuk, milyen a grendeli oeuvre utóélete, hogyan, milyen formában őrződik emlékezete.

4.1. Szövegek, könyvek

A kultuszépítés az életmű lezárulásával kezdődhet, illetve ebben az esetben folytatódhat. Grendel halálhíre bejárta a szlovákiai magyar és szlovák, valamint a magyarországi médiát. Számos napilap, irodalmi lap, kulturális és művészeti portál tartott fontosnak közölni általában rövid életrajzot és zanzásított pályaképet határon innen és túl. A legtöbb tárgyilagos hangnemet ütött meg, ugyanakkor nem maradtak el a superlativusok sem: állócsillag, a szlovákiai magyar irodalom legjelentősebb képviselője, egyik legtekintélyesebb vezéralakja stb. Személyesebb hangvételű, helyenként metaforikus nekrológokat közölt pályatársaitól, közeli barátaitól az Új Szó és a Magyar Narancs. Ez utóbbiban Szalay Zoltán megállapítja, hogy a minden oldalról áradó megemlékezések azt a benyomást keltik, mintha nem lennének megosztottságok, táborok. „Lajos még egyszer egy kisebb csodát tett. (...) emberként és íróként is integráló személyiség volt, aki áthidalhatatlannak tűnő szakadékokat volt képes a maga könnyed, természetes módján egybeforrasztani” – véli a pályatárs. (Szalay 2018)

Az életmű „életben tartását” Grendel halála után néhány évvel Tóth László szorgalmazta, ennek folyományaképp az MMA Kiadó életműsorozatot indított: 2023-ban látott napvilágot első darabja, az *Összegyűjtött elbeszélések*, 2024-ben jelent meg a *Naplók* könyve, 2025-ben pedig a *Vallomások* könyve. Ez utóbbinak érdekessége – azon túl, hogy válogatást közöl Grendel interjúiból a pálya teljes szélességében –, hogy tartalmaz egy *Önéletrajzi töredékek* című szöveget, melyet feltehetően a szerző 2017-ben kezdett el, és a halála évében fejezett be. A szövegeket özvegve, Grendel Ágota szerkesztette. Az MMA Kiadó valószínűleg folytatja majd a sorozat kiadását. (Korábban a Kalligram Kiadó jelentetett meg 10 kötetből álló életműsorozatot a '90-es évek végén.)

4.2. Grendel Lajos Emlékszoba

Egy írói életmű iránti érdeklődés fenntartásához nem elegendő csupán műveinek újrakiadása. Beke Zsolt irodalomtörténész, publicista vetette fel, hogy fontos lenne hozzáférhetővé és tudományosan feldolgozhatóvá tenni a Grendel-hagyatékot. Ez azért is számított úttörő kezdeményezésnek, mert intézményes keretek között nemigen volt korábban példa szlovákiai magyar irodalmi hagyaték gondozására. Erre megfelelő teret ajánlott fel a pozsonyi székhelyű Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma, így alakították ki a Grendel Emlékszobát, melyet kicsivel több, mint egy évvel az író halála után meg is

nyitottak a nagyközönség előtt. A megvalósításhoz csatlakozott az időközben megalakult Grendel Lajos Polgári Társulás is. A projektet a Szlovák Kulturális Minisztérium is támogatta (kedvező volt a csillagállás, hiszen Rigó Konrád, az akkori kulturális államtitkár a projekt mellé állt). Az emlékszobában helyezték el Grendel műveit, beleértve az idegen nyelvűeket is, illetve az író özvegye, Grendel Ágota és a család jóvoltából házi könyvtárának egy részét, valamint az író személyes tárgyait, ezenkívül társadalomtudományi könyveket. A Grendel Lajos Olvasóterem tehát Grendel tárgyi és szellemi hagyatékának és örökségének megőrzésére, kutatására és propagálására fókuszál. A kutatói részleg kötetain kívül Grendel könyv- és zenetárának darabjai is az állomány részét képezik. A múzeum, a könyvtár (olvasóterem) és a rendezvénytér funkciói érnek így egybe (Csanda 2020), lehetőséget teremtve csendes elmélyülésre, közösségépítésre és kulturális találkozásokra egyaránt. Az életmű tudományos feldolgozása, melyre Beke Zsolt mellett Sánta Szilárd publicista vállalkozott, sajnos megtorpan. A Grendel Emlékszoba könyvbemutatók, rendhagyó irodalomórák, kreatívírási foglalkozások megtartására kiváló helyszín, amit ha nem is fokozott rendszerességgel, de használnak különböző közösségek.

4.3. Grendel Lajos Polgári Társulás

A szerző nevét viselő civil szervezet az olvasóterem szervezése közben alakult, célja Grendel szellemi hagyatékának őrzése és népszerűsítése. A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumával együttműködve elindult az anyaggyűjtés és feldolgozás, melynek eredményei a Grendel Lajos Projekt keretében a <https://grendellajos.sk/hu> honlapon követhetők. Feltehetően az anyagi támogatás elapadása miatt ez a tudományos és kutatómunka jelenleg szünetel. A polgári társulás ügyvezetője Lépes Anikó. A társulás tevékenysége irodalom-népszerűsítő rendezvényekben nyilvánul meg, elsősorban Gazdag József író, publicista rendhagyó irodalomóráinak formájában. Az eseményekről a Grendel Projekt FB-oldalán lehet tájékozódni: <https://www.facebook.com/grendellajospt/>.

4.4. Jubileum

Az irodalmi emlékezet fenntartásához általában jól jönnek a jubileumok, kerek évfordulók. Ilyennek tűnt Grendel születésének 75. évfordulója, ami lendületet adott a kultuszalakulásnak. Egyrészt ehhez időzíttette az MMA Kiadó a fentebb már érintett interjúkötet megjelentetését, mégpedig, ahogy már volt róla szó, a régi barát, az ugyancsak MMA-tag Tóth László iniciálására (a kötetet is ő szerkesztette). A kiadványt az Ünnepi Könyvhéten is bemutatták Tóth László és Szentmártoni János közreműködésével.

Ugyancsak Tóth László kezdeményezésére az MMA égisze alatt szerveztek egy emlékkonferenciát a Pesti Vigadóban (az MMA székházában) 2023 szeptemberében,

melyen jórészt Grendel számos közeli barátja, egykori munkatársa, életművének szakértője: Temesi Ferenc, Tóth László, Karol Wlachovský, Gróh Gáspár, Kolozsi Orsolya, Balla Kálmán, Pécsi Györgyi, Elek Tibor, Filep Tamás Gusztáv, Mórocz Gábor és Falusi Márton tartott előadást. (Szabó G. László 2025)

Tóth László a kollégája és barátja iránti mély tiszteletből egy harmadik megemlékező gesztussal is élt: képző- és iparművészeti pályázat ötletével állt elő, amit a Felvidéki Magyar Szépművészeti Egyesület hirdetett és szervezett meg Grendel '75 címmel. Ez a pályázat lehetővé tette, hogy Grendel Lajos kilépjen az intermediális térbe. A pályázó művészekről elsősorban az író regényeiben megjelenő nemzedéki, nemzeti-ségi sors- és létproblémákat feldolgozó, a korra és Közép-Európára jellemző abszurditásokat bemutató alkotásokat, valamint Grendel-portrékat vártak. (Kacsinecz 2024) A pályázati felhívásra határon túli – felvidéki, vajdasági, erdélyi – magyar, valamint romániai és a diaszpórában élő cseh alkotók is küldtek be pályamunkákat. Nagy volt az érdeklődés, hiszen 121 műalkotás érkezett. A zsűri – Tóth László költő, műfordító, Szunyogh László szobrászművész, Novotny Tihamér művészeti író, szerkesztő, Grendel Ágota a család képviselőjében, valamint Miglinczi Éva művészettörténész, a projekt művészeti menedzsere – 58 alkotó 82 művét válogatta ki. A pályázat védnökségét Tőzsér Árpád Kossuth- és József Attila-díjas költő, a Nemzet Művésze vállalta. A díjazottak között volt Fecsó Szilárd, Kopócs Tibor, Lévai Ádám, Lévey Jenő, Szabó Bonifác és Csonga Anikó. A műtárgy-együtttest először a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum galériájában, ezután a pozsonyi Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában, majd a komáromi Szinyei József Könyvtárban állították ki. A kurátor abban bízott, hogy az izgalmas tárlat kedvet csinál a Grendel-olvasáshoz. (Lacza 2023)

A 75. évforduló adta az apropóját annak az interdiszciplináris konferenciának, amit az Eperjesi Egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Intézete szervezett 2023 szeptemberében, melynek témáit – a kanonizáció kérdéseit, az életműben fellelhető intratextuális kapcsolatokat és választott Grendel-művek értelmezését – Szirák Péter, Németh Zoltán, Ábrahám Barna, Káša Péter, Halász Iván, Szilágyi Zsófia, Gintli Tibor, Horváth Csaba, Szili Katalin, Bányai Éva, Osztrólczy Sarolta, Laczkó Krisztina, Papp Ágnes Klára, valamint Száz Pál járta körül. (Radics 2023) A konferencián elhangzott előadásokból tanulmánykötet is készült *Grendel 75 – Tanulmányok Grendel Lajos születésének 75. évfordulójára* az Eperjesi Egyetemi Kiadó gondozásában 2023-ban. A kiváló kötet hozzájárul a Grendel-szövegek újraértelmezéséhez.

A konferenciák sorát gyarapítja a Grendel egykori munkahelye, a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke által *Grendel Lajos: identitás, narratíva, irodalomtörténet* címmel szervezett konferencia, melyre 2026. április 16–17-én került sor Pozsonyban, a Grendel Emlékszobában. A tanácskozás résztvevői: Csehy Zoltán, Polgár Anikó, Horváth Csaba, Gintli Tibor, Szirák Péter, Németh Zoltán, Száz Pál, Görözdí Judit, Bányai Éva, Veres Erika, Dánél

Mónika, Bedecs László, N. Tóth Anikó és Gažík Viktória. Az elhangzott előadások szerkesztett változatát tanulmánykötetben tervezik megjelentetni a szervezők.

4.5. Események

Az életműre időnként népszerűsítő események, beszélgetések is felhívják a figyelmet.

A Somorjai Kaszinó független civil kezdeményezés 2019 februárjában, tehát röviddel az életmű lezárulása után szervezett emlékestet a somorjai Mozi Klubban N. Tóth Anikó és Tőzsér Árpád részvételével, az est házigazdája Mészáros Sándor, a Kalligram Kiadó főszerkesztője volt.

A virtuális térben utólag is meghallgatható az a podcast, mely a Napunk jóvoltából készült egy évvel a szerző halála után. A mit jelentett nekünk Grendel Lajos? kérdésre Száz Pál és Czinki Ferenc válaszolt.

A szerző születésének 75. évfordulója jegyében zajlott a pozsonyi Liszt Intézetben az *Egy polgár Abszurdisztánból* című Grendel-emlékest a Szlovákiai Magyar Írók Társasága és a Vámbéry Polgári Társulás társszervezésében. Tóth László méltatta a grendeli életutatót, Pécsi Györgyi az új *Összegyűjtött elbeszélések* kötetet mutatta be, állandó műfordítója (vagyis bizonyos értelemben társszerzője), Karol Wlachovský is megemlékezett Grendelről, Miglinczi Éva pedig beszámolt a képzőművészeti kiállításról. Az esten Tóth Tibor színművész lépett fel. (web1)

A Grendel Olvasóterem adott otthont a *Három irodalom klasszikusa* című beszélgetésnek a Múzeumi Szalon rendezvénysorozat keretében 2023 májusában, amelyet a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma és a Hagyományok és Értékek Polgári Társulás szervezett, s amelynek során Tóth László költő és Karol Wlachovský műfordító elsősorban a Grendel-fordításokról osztott meg műhelytitkokat a közönséggel. (web 2)

4.6. Hangskönyv

A hangskönyv is kiváló formája az életmű népszerűsítésének. 2019-ben a pozsonyi Pátria Rádióban Gazdag József olvasta fel a *Rossz kedvem naplóját*. (web 3) Információim szerint egy újabb hangskönyv-projekt is készül *Hazám, Abszurdisztán* címmel, ezúttal Grendel naplóiból, ugyancsak Gazdag József közreműködésével.

4.7. Oktatás

A fiatal olvasók megnyerésére is történnék kísérletek. A covid járvány alatt készültek távoktatási segédanyagok, melyek máig hozzáférhetőek. Ilyen pl. az óbecsei Samu Mihály Általános Iskola Hegedűs Anikó által tartott magyarórájának felvétele 2020-ból, mely a *Nálunk, New Hontban* c. regényben elsősorban a szülőföld-motívumra tér ki. (web 4)

A komáromi Jókai Színház távoktatási videóinak egyikében Gazdag József tekinti át az életművet, a Jókai Színház színművészeinek, Szabó Viktornak, Olasz Istvánnak és Culka Ottónak a közreműködésével. A felvétel 2022-ben készült, a célközönség elsősorban a középiskolások. Az oktatási segédanyag szintén elérhető a világhálón. (web 5)

A színházi nevelésre összpontosító Vekker Műhely tagjai, Czuczor Nóra és Kálóczi László drámatanárok ugyancsak a Duna utcai érettségi előtt álló gimnazisták számára és ugyancsak a Grendel Olvasóteremben tartottak 2022-ben kreatív írásra épülő foglalkozást. Kuklis Katalin, a projekt szervezője sajnálattal állapította meg, hogy bár több iskolát is megszólítottak, a fővárosba utaztatás nehézségekbe ütközött. Az irodalomnépszerűsítő program ebben az esetben helyspecifikus volt: az emlékszoba tárgyait is bekapcsolták. (web 6)

Hogyan olvas az író? címmel Száz Pál tartott rendhagyó irodalomórát a Grendel Olvasóteremben a pozsonyi Duna utcai gimnazisták és egyetemisták számára 2025 márciusában. (web 7)

4.8. Tehetséggondozás – Grendel Lajos Mentorprogram

Grendel Lajos mentori tevékenységének emlékére és tiszteletére indította el a SZMÍT a Grendel Lajos Mentorprogramot, ami voltaképpen átkereszteli az író társaság tehetséggondozó programjait, melyeket 2007 óta szervez. A Text-túra elnevezésű műhelyfoglalkozásokon a pályakezdők évente két alkalommal személyesen találkoznak mentoraikkal, a Tex-túrák között pedig online kapcsolatban vannak. A program felelős szervezője Hodossy Gyula, gesztora Petőcz András, a mentorok pedig Hogya György, Póda Erzsébet, Z. Németh István, Király Anikó, Gál Éva, Bolemant László, Kovács Kitti és Morva Mátyás. (web 8)

2023-ban *Szélvész* címmel antológiát jelentettek meg a fiatal írók munkáiból, melyet Z. Németh István szerkesztett. (web 9)

A mentorprogram keretében szerveződő író tábor résztvevői olykor más SZMÍT-rendezvényeken is fellépési lehetőséget kapnak (pl. A *Csapongások a gasztroirodalomban* elnevezésű, Hodossy Gyulával és Póda Erzsébettel tartott beszélgetésen 2024 novemberében Dunaszerdahelyen). (web 10)

4.9. Szülőváros

Grendel szülővárosa, Léva is értékeli jeles szülöttjét: 2021-ben posztumusz díszpolgári címet adományozott neki. (web 11) A javaslatot Újváry László, a lévai magyar kulturális élet doyenje terjesztette be, emléktáblát is kezdeményezett, melyet a szülőházon helyeztek volna el, de ez tudtommal nem valósult meg. Újváry egy Grendel-interjúban megjegyezte, hogy ha Komáromnak van egy Jókaija, akkor Lévának is lehet Grendelje. A tisztelet jeléül egy lévai utcát neveztek el Grendel Lajosról. (web12)

5. Összegzés

Az életmű lezárulása után – ha nem is élénken, inkább hullámzóan – történik bizonyos-fajta kultuszépítés, voltaképpen azon csomópontok mentén, amelyekről fentebb volt szó. Ebben több közösség is részt vesz. Ilyenek a tudományos vagy szakmai közösségek: két egyetem, valamint az MMA konferenciát szervezett Grendel tiszteletére, ami azt bizonyítja, hogy van igény a szakma részéről az újraértelmezésre (Eperjesen 14, Budapesten 11, Pozsonyban 15 előadás hangzott el), egy kötet már napvilágot látott, a 2026-os konferencia-előadásokból is készül tanulmánykötet. A Grendel Lajos Projekt ugyancsak ezt erősítené, amennyiben nem akadt volna el: az életmű kutathatóvá tételére, egy esetleges kritikai kiadás előkészítésére volt ígéret. (Ne temessük, hátha lesz rá anyagi forrás). Megindult az életműkiadás – egyelőre Magyarországon látszik erre elszántság az MMA Kiadó részéről. A szélesebb nagyközönség rádióban közzétett hangoskönyvek formájában találkozhat a szerző elsősorban közéleti tárgyú szövegeivel. A kulturális emlékezet médiumaként létrejött az emlékszoba, melyben személyes tárgyak és a szellemi hagyaték biztosítja a folytonosságot, melyet irodalmi rendezvények (elsősorban beszélgetések és rendhagyó irodalomórák) gazdagítanak. Az utóéletet vizuálisan egészíti ki a nagyszabású képzőművészeti kiállítás. Grendel mentori tevékenysége pedig az irodalmi tehetséggondozásnak ad lendületet a SZMÍT mentorprogramjának keretében. A Grendel-mű elevenen tartásához különböző világnézetű vagy szemléletű közösségek, egyének járulnak hozzá, mintegy Victor Turner communitas-elméletének jegyében, mely szerint „az irodalmi kultuszok történetében gyakran megfigyelhetjük, hogy felekezeti és társadalmi senkiföldjeként kínálnak közös szertartási alkalmat olyanok számára, akiket a társadalmi rend egyébként elkülönít egymástól.”

Tanulmányomat azzal kezdtem, hogy Grendel üstökösként robbant be az irodalomba. Befejezésül annyit jegyeznek meg, hogy a nagyrebecsülés jeleként létezik egy Grendel = 2012 FF87 nevű kisbolygó is. Az aszteroidát Kürti István érsekújvári amatőr csillagász fedezte fel 2012-ben olyan pizskéstetői felvételeken, amelyeken az automata szoftverek nem tudták észrevenni az égitestet. (web 13) Grendel tehát itt kering körülöttünk észrevétlenül, s időről időre jelzi, hogy folyamatosan dolgozunk vele.

Irodalom

- Bílik, René–Zajac, Peter (et al.) 1998. *Čítame slovenskú literatúru III*. Bratislava, Slovak Academic Press.
- Csanda Gábor 2020. Otthon van? Grendel Lajos hagyatéka. URL: https://vasarnap.com/archivum/otthon-van-grendel-lajos-hagyateka?fbclid=IwY2xjawRB-uJleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZBAyMjlwMzIxNzg4MjAwODkyAAEoGHI-OnTWWhWj54q-yDY5liSdwdMRgducOg5Te6DgaHY_8_cm10bviQtoMq0_aem_gajxvGBnmj87h5NgQbFeQ
- Elek Tibor 2018. *Grendel Lajos*. Budapest, MMA Kiadó Nonprofit Kft.
- Gintli Tibor–Schein Gábor (szerk.) 2007. *Az irodalom rövid története II*. Pécs, Jelenkor.
- Gintli Tibor–Schein Gábor (szerk.) 2010. *Magyar irodalom*. Budapest, Akadémiai.
- Görözdí Judit 2016. Grendel Lajos „szlovák írói” karriertörténete. In Biró Annamária–Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások*. Nagyvárad–Budapest, Partium Kiadó–reciti, 307–320. p.
- Kacsinecz Krisztián 2024. Abszurdisztán mindig aktuális – Grendel Lajos ezernyi arcát mutatja be egy kiállítás. Napunk, 2024. 05. 28. <https://napunk.dennikn.sk/hu/4018460/abszurdisztan-mindig-aktualis-grendel-lajos-ezernyi-arc-at-mutatja-be-egy-kiallitas/>
- Kulcsár-Szabó Ernő 1994. *A magyar irodalom története 1945–1991*. Budapest, Argumentum.
- Lacza Gergely 2023. Grendel 75. URL: <https://ma7.sk/muveszet/grendel-75-kepekkel>; <https://mamsze.sk/grendel-75/>
- Marčok, Viliam (et al.) 2006. *Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava, LIC.
- Margócsy István 1999. *Petőfi Sándor. Kísérlet*. Budapest, Korona.
- Radics Rudolf 2023. Grendel 75 – interdiszciplináris konferencia Grendel Lajos életművéről. URL: <https://ma7.sk/tajaink/grendel-75-interdiszciplinaris-konferencia-grendel-lajos-eletmuverol>
- Szabó G. László 2025. Grendel vallomásai huszonnyolc interjúban. Új Szó, 2025. augusztus 2. URL: <https://ujso.com/kultura/grendel-lajos-vallomasaihuszonnyolc-interjuban>
- Szalay Zoltán 2018. Gyászolnak a szabadság barátai. Magyar Narancs, 2018. 12. 24. URL: <https://magyarnarancs.hu/nekrolog/gyaszolnak-a-szabadsag-baratai-116107>
- Szirák Péter 1995. *Grendel Lajos*. Pozsony, Kalligram.
- Takáts József 2002. A kultusz kutatás és az új elméletek. Holmi, 2002/12. URL: <https://www.holmi.org/2002/12/takats-jozsef-a-kultusz-kutatas-es-az-uj-elmeletek>
- Taranenková, Ivana–Passia, Radoslav (szerk.) 2015. *Hľadanie súčasnosti - Slovenská literatúra začiatku 21. storočia*. Bratislava, Literárne informačné centrum.
- Turner, Victor 1997. Liminalitás és communitas. In Zentai Violetta (szerk.): *Politikai antropológia*. Budapest, Láthatatlan Kollégium–Osiris.
- Zajac, Peter 2019. Wlachovský Grendele, Grendel Wlachovskýja. *Kalligram*, 5. sz.
- Web 1: <https://szmit.hu/grendel-lajos-emlekest-pozsonyban/>
- Web 2: <https://ma7.sk/tajaink/harom-irodalom-klasszikusa-grendel-lajos>
- Web 3: <https://patria.stvr.sk/clanky/reggeli/200781/grendel-lajos-rosszkezdven-naploja-han-goskonyv>
- Web 4: <https://www.youtube.com/watch?v=SK-lrndXiwk>
- Web 5: <https://www.youtube.com/watch?v=yO2bIDlXaaO>

- Web 6: <https://vekkermuhely.com/2022/06/09/valami-tortenni-fog/>; <https://mtag.sk/az-iras-nem-csak-az-irok-letjogosultsaga/>
- Web 7: <https://bazis.me/text/szaz-pal-rendhagyoi-irodalomoraja-pozsonyban-a-grendel-lajos-olvasoteremben>
- Web 8: <https://szmit.hu/rolunk/grendel-lajos-mentor-program/>
- Web 9: <https://dunaszerdahelyi.sk/szelvesz-es-csikofogat-kettos-konyvbemutato-csallokozi-konyvtarban>
- Web 10: <https://csaplarkult.sk/esemenyek/csapongasok-a-gasztroirodalomban-poda-erzsebet-es-hodossy-gyula>
- Web 11: <https://www.levice.sk/ocenenia-mesta-levice-0.html> <https://uj szo.com/regio/in-memori am-le va-disz pol ga-ra-lett-grendel-lajos>
- Web 12: https://www.google.com/search?q=ulica+lajosa+grendela&oq=ulica+lajosa+grendela&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEUUYOTIHCAEQIRigAdIBCDQwMThqMGo3qAlAsAIA&sourc id=chrome&ie=UTF-8#smwie=1
- Web 13: <https://www.csillagaszat.hu/hirek/nr-egyeb-naprendszer/apro-objektumok/nr-apro-kis-bolygok/harom-bela-es-ady-is-az-egre-kerult/>

ANIKÓ N. TÓTH

THE AFTERLIFE OF GRENDÉL'S ŒUVRE

This study examines the posthumous reception of Lajos Grendel's literary oeuvre, as well as the processes of memory formation and cult formation associated with it. Grendel became a cult figure even during his lifetime, a status founded on three factors: his literary canonization, his involvement in public life, and his role as a mentor. His work garnered significant recognition in the Hungarian, Slovak, and, to some extent, international literary spheres, while also building bridges between different cultures. The public role he assumed during the transition to democracy further strengthened his social prestige, as did his role in supporting young writers. This study examines the various strategies for preserving his literary legacy, ranging from book publishing to academic conferences, fine art exhibitions, and events promoting literature, culminating in the opening of the Grendel Memorial Room. The study found that commemorative practices centered on his body of work are organized by multiple institutions and communities, operating continuously, though with varying intensity. All of this demonstrates that Lajos Grendel's works and persona continue to serve as an important reference point in Slovakian Hungarian cultural memory and literary self-interpretation.